

Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI

PROIECTUL CIARTORYJSKY ȘI ANEXAREA DIN 1812

In contextul anexării Basarabiei la Rusia, proiectul lui Adam Ciartoryjsky (11/23 ianuarie 1806) demonstrează o sfidare ostentativă a românilor, prefigurată de invaziile militare frecvente din secolul al XVIII-lea. În mod concret, prințul elaborează declarat un proiect de cucerire a Principatelor, iar în caz de nereușită, cel puțin a unor teritorii estice, avându-se în vedere partea Moldovei de la Siret pînă la Nistru, sau numai cea cuprinsă dintre Prut și Nistru, evident, cu acapararea deltei dunărene. Astfel, după ieșirea în Marea Baltică, Marea Neagră și trecerea crestei Caucazului, Rusia își precizează linia strategică sud-vestică.

Pe fondul acesta geopolitic agresiv, autorii ruși și pro-ruși au inventat un concept potrivit căruia prezența Imperiului Țarist în Principate și Balcani ar fi fost un factor progresist și stabilizator cu tentă „eliberatoare”¹ pentru popoarele habitatului geografic dat. Între timp, Zapisca prințului decodează fațeta imperialistă a politicii cercurilor conducătoare din Rusia. Proiectul de a înlocui suzeranitatea otomană, aflată în declin funest, cu cea a țarului, infectată de relațiile iobage, militarizare absolută, nu putea prin formulă să modifice benefic statutul politic al Principatelor, la fel și traiul precar al băștinașilor. De aceea prezența țarismului în zonă rezolva în exclusivitate numai interesele sale de a-și lărgi Imperiul pe contul popoarelor vecine. Este o linie politică tipică încă din timpurile mai vechi pentru acest stat, care persevera încontinuu să stăpînească munți, râuri întinse, mări calde, insule, nisipuri, oaze exotice, țări cu climat blînd etc. Așa că presiunile masive în direcția Balcanilor și a Principatelor dunărene, soldată în finală cu anexarea dramatică a Moldovei de Răsărit (din 1813 Basarabia)² și obținerea influenței în această parte a lumii europene ilustrează tonalitatea expansionistă a țarismului.

Zapisca lui Ciartoryjsky, scrisă în franceză, se păstrează în Fondul Senatorilor al Arhivei Istorice de Stat din Sankt-Petersburg (Federația Rusă). A fost publicată abia în 1892, sub redacția prof. Aleksandr Tracevsky³. Analiza documentului notifică vectorul agresiv în genere al cercurilor dominante rusești de la înc. sec. XIX și corelația lui perfectă cu Testamentul lui Petru cel Mare din 1724, în care neastîmpăratul țar cere urmașilor să cucerească cît mai multe teritorii străine. În ce privește direcția balcano-dunăreană, atenția lui Petru era axată spre a ocupa ilustrele cetăți moldovene și strîmtorile cu Țarigradul⁴. Atingerea acestor două obiective, completate de Ciartoryjsky cu ieșirea la apele navigabile ale Dunării, ar fi contribuit la întinderea vastului imperiu și la consolidarea poziției strategice a țarismului în zonă. Așadar, incursiunile războinice frecvente în spațiul național românesc de după campania de la Prut (1711) au la bază premise net

geopolitice. Un alt unghi de vedere în această privință reflectă nu altceva decît conformare totală cu politica oficială belicoasă a Rusiei Țariste și ieșire din cadrul investigațiilor istoriografice profesionale.

Comportamentul agresiv față de români persistă în toată istoria relațiilor cu acest vecin incomod. În ajunul campaniei de la Prut, Petru cel Mare dăruiește lui D. Cantemir o Diplomă, echivalată cu ușurință surprinzătoare de istorici ca „Tratat moldo-rus” (de la Lutzk)⁵. Apoi urmează o serie de războaie ruso-otomane, în care Rusia domină, iar către finele sec. XVIII reușește așezarea în stînga Nistrului a unei numeroase armate de 100 mii de oameni, intitulată uzual „armata nistreană”. Șederea pe loc a acestor trupe irita pervers atît cercurile militare cît și elita politică imperială. Pînă la urmă și Alexandru I, după nereușita de la Austerlitz⁶, vedea necesar să joace cartea armatei în cauză. În felul acesta, luarea unor decizii radicale vizavi de acțiunile pe mai departe ale trupelor din stînga Nistrului deveniseră o prioritate legată de intențiile țarului de a-și lărgi domeniile imperiale și de a-și recupera întrucîtva autoritatea internă știrbită.

Atmosfera încordată din jurul spațiului balcano-dunărean a fost accentuată de ambițiile lui Napoleon, un alt actor dornic să profite de pe urma degajării „chestiunii orientale”. Celebrul francez pune în acțiune o tactică care ar grăbi confruntarea militară dintre sultan și țar, mizînd pe slăbirea ambelor puteri. După ce obține încrederea padișahului, plasează din 9 august 1806 la Constantinopol, iar prin cumul și în capitalele celor două Țări Românești, un diplomat experimentat, pe Sébastiani. Generalul a mai fost împuternicit să găsească modalități de sensibilizare a spiritelor antirusesești în Principate.

Alături de ceilalți lideri ai marilor puteri europene, împăratul manifesta reacții negative vizavi de acțiunile militare greu de monitorizat al Rusiei. Numai în primul deceniu al secolului al XIX-lea, Alexandru I a purtat opt războaie cu Franța, Imperiul Otoman, Iran, Anglia, Suedia și Austria, a obținut anexarea unui șir întreg de teritorii și popoare din Caucaz, Asia Centrală și Europa⁷. Limbajul forței – unicul argument al politicii țariste – a distanțat Rusia de potențialii săi parteneri europeni. În consecință, s-a produs un fenomen curios: rușii doreau întîrzierea declinului Imperiului Otoman. Urmărind cu atenție evoluția situației, dar mai cu seamă comportamentul rușilor, Napoleon forța evenimentele cu unicul scop de a domina în Mediterană și Balcani. Se pare că interesul lui față de Principate era mult mai slab sau, în cel mai bun caz, era privit în perspectivă ca monedă de schimb.

Între timp, instrumentarea rușilor cu „armata nistreană” devenise un factor iminent. La finele anului 1805, Alexandru

I poruncește lui Adam Ciartoryjsky să efectueze un sondaj special în rândurile elitei din Sankt-Petersburg privind destinul pe mai departe al acesteia. Rezultatul obținut demonstra limpede atmosfera generală de spirit de la vârful puterii: s-a exprimat unanim necesitatea de a o împinge pînă la Dunăre. Astfel, teritoriile noastre au căzut direct în ascuțișul intereselor rusești, iar pericolul de a fi invadate devenise o realitate incontestabilă. De obicei, trupele țarului cucereau Principatele fără știrea și acceptul guvernelor de la Iași și București. De fiecare dată destinul țărilor era hotărît în cancelaria înaltă de la Sankt-Petersburg, sau de comandanții militari.

Zapiska lui Ciartoryjsky în această privință se exprima destul de clar. Autorul documentului stipula, impertinent, că: „l'entrée de l'armée russe... serait accompagnée d'un manifeste dans lequel on expliquerait clairement que ce n'est pas dans des vues hostiles que les armées russes s'avancent sur le territoire ottoman”⁸. Este un neadevăr, mai înfîi de toate că Principatele nu făceau parte din teritoriul Imperiului Otoman, bucurîndu-se de autonomie în cadrul relațiilor vasalo-suzerane obișnuite. În al doilea rînd, era strict necesar ca înainte de a trece frontierele țărilor să se ceară permisul guvernelor din ambele capitale și, în sfîrșit, acțiunile rușilor nu aveau nimic comun cu intenția de a elibera Principatele de sub dependența otomană, pentru că scopul era știut: ocuparea provizorie și radierea lor definitivă de pe harta Europei. Așa că Manifestul enunțat nu reprezenta o intenție de bun augur a Rusiei, ci un act de agresiune deschisă. „Moldova, Valahia și Basarabia, stipulează în continuare prințul, vor fi incluse cu desăvîrșire în stăpînirea imperială”⁹.

L. Casso preciza că sub aspect administrativ-teritorial autoritățile țariste prevedeau lichidarea Moldovei și Valahiei ca formațiuni statale și înlocuirea lor cu patru gubernii obișnuite rusești – Olteanskaya, Munteanskaya, Moldavskaya

și Bessarabskaya¹⁰. La un astfel de act distructiv Poarta Otomană nici nu s-ar fi gîndit. Rușii însă ar fi acționat dezastuos, în numele politicii lor expansioniste. Din nefericire, ei reușesc să anexeze oblastia Bessarabskaya, teritoriu „curat românesc” după N. Iorga, dar supusă nefast ororilor tipice țarismului.

În oblastie erau plasate renumitele cetăți răsăritene – Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Ismail ș.a. – ridicate de strămoșii noștri pentru a-și asigura securitatea, dar atractive pentru cuceritori. Bătăliile susținute de trupele acestor străini în preajma citadelor noastre erau anunțate nestingherit ca „glorie militară” proprie. Ne referim la bătăliile de la Ismail, Cahul, Larga etc., care mai erau etichetate ca fiind cu caracter „eliberator”. Dominată fatal de războaie din afara granițelor naturale, ideologii exagerau rolul Rusiei în destinele țărilor incluse pe lista de a fi cucerite. Pînă la urmă și Soloviov a fost infectat de același virus megalomanic. Referindu-se la cucerirea de către Ușakov a insulei Khort din Marea Mediterană (februarie 1799), istoricul afirmă, spre exemplu, că „rușii se simțeau ca acasă”, iar băștinașii sărutau mîinile soldaților „de parcă ale părinților”¹¹. După anexarea din 1812, același concept nefondat este extins insistent și în Basarabia „eliberată” și smulsă din teritoriile naționale.

Presiunile masive politico-diplomatice și militare ale țarismului, rezistența agonică a otomanilor, tăcerea morbidă a puterilor europene, indiferența și poltroneria clasei politice băștinașe, deseori cauzate de eventualitatea unor consecințe imprevizibile, s-au soldat cu tragicul rapt al Moldovei de Răsărit, care pînă la acest moment nu poate reveni în familia rubedeniei sale spirituale, etnice și istorice.

Note:

1. A se vedea, N. Lașcov, *Că stoletiiu prisoedineniia Băssarabii că rossi*, Chișinău, 1912; *Istorieskii act goda i ego znacenie v sudibah moldavscogo naroda*, Chișinău, Știința, 1982 ș.a.

2. Toponimul „Basarabia” reflectă tendința rușilor de a separa psihologic provincia de restul teritoriilor naționale, cu unicul scop de a o stăpîni. În 1917, aici apare o formațiune numită R. Populară apoi Democratică Moldovenească în componența Rusiei lui Kolceak, care pe 24 ianuarie 1918 își declară independența și la 27 martie 1918 votează Unirea cu Patria-Mamă. Însă din nou este pusă în funcție mașina agresivă a Imperiului Rusesc și nefericita provincie suportă în iunie 1940 ocuparea de către trupele sovietice, după care este anexată la fosta R.A.S.S.M., creată în 1924. De data aceasta consecințele s-au dovedit a fi și mai nefaste: a urmat o dezmembrare teritorială crudă. Crearea R.S.S. Moldovenești a provocat cataclisme de proporții mari: deportări, rusificare masivă, suspendarea relațiilor dintre semenii de pe ambele maluri ale Prutului

etc. O situație similară există și în cazul creării în stînga Nistrului a unei formațiuni separatiste de către Kremlin, esența căreia ține de interesul rușilor de a ține sub control spațiul geografic post-sovietic basarabean.

La 27 august 1991, părțile rămase ale Moldovei de Răsărit declară Independența. Normal ar fi fost votarea unei alte Declarații, compuse din două articole: (a) Anularea regimului de ocupație militară sovietică (R.S.S.M. nu și-a dat semnătura Contractului unional sovietic, ceea ce înseamnă că sub aspect juridic nu a făcut parte din componența federalității sovietice) și (b) Lansarea unui Apel către guvernul României să inițieze revederea deciziilor Consiliului de Coroană din 26-27 iunie 1940 privind evacuarea militară a Basarabiei.

3. *Zapiska Ciartorijscago*, 11/23 ianuarie 1806, în „Sborniki imperatorscogo Russcogo Istoriescogo Obșcestva”, tom 82, Sankt Petersburg, 1892 (în continuare, *Zapiska*) pag. 244-264.

4. A se vedea, Th. Codrescu, „Uricarul”, t. 20, Iași, 1892, p. 9, ș.a.

5. Firul anti-românesc al Diplomei a fost stabilit de A.D. Xenopol. Istoricul

accentua că ea demonstrează „într-un chip precis și lămurit care au fost de la început tendințele Rusiei asupra țărilor și naționalității noastre” (A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, București, 1993, p. 377).

6. L.A. Casso, *Rossia na dunae i obrazovanie Băssarabscoi oblasti*, Moscova, 1913, p. 12. Casso, moșier basarabean, între anii 1910-1914 a fost ministru al învățămîntului din Rusia, critic dur al politicii țarismului în Basarabia, a substituit teza „misiunii eliberatoare” a Rusiei în Principate.

7. Ion Jarcuțchi, Vladimir Mischevca, *Pacea de la București*, Chișinău, 1993, p. 27; *Istoriia SSSR s drevneșih vremion do 1861 goda*, Moscova, Prosvetșenie, 1983, p. 491-494.

8. *Zapiska*, p. 319.

9. *Ibidem*, p. 255.

10. L. A. Casso, *op.cit.*, p. 68. Casso remarca divizarea Valahiei în două sectoare (oblastii-gubernii rusești).

11. S.M. Soloviov, *Citenia i rasskazî po istorii Rossii*, 1989, p. 432.